

O'RTA OSIYO KO'LLARI SUV SATHI REJIMI

Jo'raboyev Abdulmalik Doniyorjon o'g'li

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Axmedova Farzonabegim Saydullo qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

E-mail: axmedovafarzonabegim@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Markaziy Osiyo ko'llarining suv sathi rejimi mavzusini o'rganadi. Unda Markaziy Osiyo mintaqasidagi ko'llardagi suv sathiga ta'sir etuvchi omillarning ilmiy asoslangan tadqiqi taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Suv sathi rejimi, O'rta Osiyo ko'llari, Hidrologik jarayonlar, Iqlim ta'siri, Antropogen faoliyat, Suv resurslarini boshqarish, Atrof-muhitni muhofaza qilish.

O'rta Osiyo ko'llarining suv sathi rejimi butun O'rta Osiyo mintaqasida joylashgan ko'llarda kuzatiladigan suv sathining o'zgarishlari va o'zgarishlarini bildiradi. Ushbu rejimga tabiiy jarayonlar va inson faoliyatining murakkab o'zaro ta'siri ta'sir qiladi, bu ko'llardagi suv mavjudligi va dinamikasini birgalikda belgilaydi. Suv darajasi rejimini har tomonlama tushunish suv resurslarini samarali boshqarish, atrof-muhitni muhofaza qilish va mintaqada barqaror rivojlanish uchun juda muhimdir.

1. O'rta Osiyo ko'llaridagi gidrologik jarayonlar:

- Yog'ingarchilik shakllari: Yomg'ir va qorning miqdori, vaqti va taqsimoti ko'llarga suv tushishiga sezilarli ta'sir qiladi. Nam mavsumda yog'ingarchilik va tog'lardan qor erishi suv sathining oshishiga yordam beradi.

- Bug'lanish tezligi: Yuqori haroratlar va kuchli shamollar sezilarli darajada bug'lanishga olib kelishi mumkin, bu ko'l yuzasidan suv yo'qotilishiga va suv sathining pasayishiga olib keladi.

- Daryolar, muzliklar va qor erishidan suv oqimi: Daryolar, muzliklar va mavsumiy qor erishi hodisalaridan suv oqimi ko'l suvini to'ldirishga va suv sathining o'zgarishiga yordam beradi.

- Chiqib ketish: tabiiy chiqishi bo'lgan ko'llar oqib chiqishi mumkin, boshqalari esa ko'lning suv sathining dinamikasiga ta'sir qiluvchi tartibga solinadigan oqimlari bo'lgan katta daryo tizimlarining bir qismi bo'lishi mumkin.

2. Iqlimning suv darajasiga ta'siri:

- Mavsumiy o'zgarishlar: O'rta Osiyo ko'llarida suv sathi ko'pincha mavsumiy o'zgarishlarni namoyon qiladi, ular nam mavsumda yuqoriroq va quruq davrlarda pastroq bo'ladi.

- Iqlim o'zgarishi: Iqlim shakllarining uzoq muddatli o'zgarishi, jumladan haroratning ko'tarilishi va yog'ingarchilikning o'zgarishi ko'l suvi darajasi va mavjudligining o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

- Mintaqaviy iqlim namunalari: G'arbiy va Osiyo mussoni kabi keng miqyosli iqlim hodisalari mintaqaviy iqlimga ta'sir qilishi va keyinchalik Markaziy Osiyo ko'llarida suv sathiga ta'sir qilishi mumkin.

3. Antropogen faoliyat va inson ta'siri:

- Suvni tortib olish: Sug'orish, sanoat va maishiy maqsadlarda suvni burish ko'llarga suv oqimini kamaytirishi mumkin, bu esa suv sathining pasayishiga olib keladi.

- Yerdan foydalanishdagi o'zgarishlar: o'rmonlarning kesilishi, urbanizatsiya va er qoplaminig o'zgarishi gidrologik tsiklni o'zgartiradi, bu esa ko'llardagi suv oqimi va suv sathiga ta'sir qiladi.

- Ifloslanish: sanoat va qishloq xo'jaligi faoliyati ko'l suvlariga ifloslantiruvchi moddalarni kiritishi mumkin, bu suv sifatiga ta'sir qiladi va ko'l ekotizimlari va suv sathiga ta'sir qilishi mumkin.

- Infratuzilmani rivojlantirish: gidroenergetika, sug'orish va suv ta'minoti maqsadlarida to'g'on va suv omborlarini qurish ko'llardagi suv sathi va oqimini tartibga solishi mumkin.

4. Suv resurslarini boshqarish va saqlash:

- Suv resurslarini kompleks rejalashtirish: mintaqadagi suv resurslarining o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda, suvga bo'lgan ehtiyojni muvozanatlash va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun kompleks boshqaruv yondashuvlari muhim ahamiyatga ega.

- Barqaror ko'llarni boshqarish strategiyalari: Suvni tejash, ekotizimni tiklash va suvni oqilona taqsimlash kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish Markaziy Osiyo ko'llarida barqaror suv sathini saqlashga yordam beradi.

- Atrof-muhitni muhofaza qilish: suv-botqoq erlarini saqlash, ifloslantiruvchi moddalar oqimini tartibga solish va ko'l ekotizimlarini himoya qilish suv sathi rejimini saqlash va ko'llarning ekologik salomatligini saqlash uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'rta Osiyo ko'llarining suv sathi rejimi gidrologik jarayonlar, iqlim ta'siri va inson faoliyatining birikmasidan kelib chiqqan holda shakllanadi. Ushbu omillarni ilmiy tushunish mintaqada suv resurslarini boshqarish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha sa'y-harakatlarda ongli qarorlar qabul qilish uchun zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Abdurahmonov, B. "O'rta Osiyo ko'llari suv sathi rejimi va uning o'zgarishlarini tahlil etish." O'zbekiston Tabiiy fanlar Akademiyasi jurnali, 48(1), 45-60.
2. Turakulov, U. "O'zbekistondagi suv resurslarining boshqarishida O'rta Osiyo ko'llari suv sathi rejiminin ahamiyati." O'zbek Hidrologiya va Ekologiya jurnali, 33(3), 201-215.
3. Mirzayev, A., & Kamilov, F. "O'rta Osiyo ko'llar suv sathi rejimi va uning suv boyitishga oqibatlari." O'zbek Geologiya va Ekologiya jurnali, 40(2), 150-165.